

TOMÁŠ MALÍNEK

Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, Česká republika

e-mail: tomas.malinek@ustrcr.cz

Securitas Imperii 38 (1) 2021: 106–144

<https://doi.org/10.53096/KMAT3596>

Časopisy Federálního ministerstva vnitra ČSSR v období tzv. normalizace*

Abstrakt

Studie se zabývá tištěnými periodiky, která v 70. a 80. letech 20. století vydávalo Federální ministerstvo vnitra ČSSR (FMV). Především časopisy *Signál*, *Bezpečnost* a *Pohraničník – Stráž vlasti* včetně jejich magazínů. Text podává zevrubný nástin organizačního, personálního, obsahového a ekonomického vývoje těchto periodik. Týdeník *Signál* patřil ve své době k nejpopulárnějším časopisům pro mládež. Kromě textů, které popularizovaly činnost státobezpečnostních složek, přinášel také články věnované sportu, kultuře nebo motorismu. *Bezpečnost* po celou dobu své existence naopak zůstávala spíše resortním časopisem určeným především příslušníkům Sboru národní bezpečnosti (SNB). Redakce obou časopisů byly převedeny do působnosti FMV na počátku 70. let poté, co v nich proběhly hluboké personální čistky spojené s počátkem tzv. normalizace. Čtrnáctidenník *Pohraničník – Stráž vlasti* vznikl v roce 1979 a byl primárně určen příslušníkům Pohraniční stráže, pionýrům a obyvatelstvu příhraničních regionů. Adaptace těchto časopisů na porevoluční společenské poměry se nezdařila. *Bezpečnost* a *Pohraničník – Stráž vlasti* zanikly již v roce 1990. Poslední číslo *Signálu* vyšlo v roce 1994. *Přílohové čtení Signálu*, jehož obsah tvořily hlavně detektivní povídky, si naopak udrželo přízeň čtenářů i po roce 1989 a v modifikované podobě vychází dodnes. Magazíny *B-Bezpečnost* a *Stop hranice*, jejichž hlavním úkolem byla popularizace činnosti SNB, respektive Pohraniční stráže, naopak zanikly společně se svými „mateřskými“ časopisy již v roce 1990.

Klíčová slova:

ČSSR, Federální ministerstvo vnitra (FMV), normalizace, časopisy *Signál*, *Bezpečnost*, *Pohraničník – Stráž vlasti*

* Tato studie je výstupem standardního grantového projektu GAČR 19-11164S *Tisková politika v období tzv. normalizace*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a Ústavu pro studium totalitních režimů.

Magazines of the Federal Ministry of the Interior of the Czechoslovak Socialist Republic in the period of so-called normalization*

Resume

The study deals with periodicals published in the 1970s and 1980s by the Federal Ministry of the Interior (FMV) of the Czechoslovak Socialist Republic (ČSSR). These are mainly the magazines *Signál* (Signal), *Bezpečnost* (Security) and *Pohraničník – Stráž vlasti* (Border Guard – Guardian of the Homeland). Their editorial staff also created the content of the magazines *Přílohové čtení Signálu*, *B-Bezpečnost* and *Stop hranice*. The text gives a detailed outline of the organisational, personnel, content and economic development of these periodicals. The weekly *Signál* was one of the most popular youth magazines of the time. In addition to texts that popularised the activities of the state security forces, it also offered readers articles devoted to sports, culture and motoring. On the other hand, throughout its existence, *Bezpečnost* remained more of a departmental magazine intended primarily for members of the National Security Corps (SNB). The editors of both magazines were transferred to the FMV in the early 1970s after deep personnel purges associated with the beginning of so-called *normalisation*. The fortnightly magazine *Pohraničník – Stráž vlasti* was founded in 1979 and was primarily intended for members of the Border Guard (PS), pioneers and the population of border regions. Efforts to adapt these magazines to the post-revolutionary social conditions failed. *Bezpečnost* and *Pohraničník – Stráž vlasti* ceased publication in 1990. The last issue of *Signál* was published in 1994. *Přílohové čtení Signálu*, which consisted mainly of detective stories, on the other hand, remained popular amongst readers after 1989 and is still published in a modified form to this day. On the other hand, the magazines *B-Bezpečnost* and *Stop hranice*, whose main task was to popularize the activities of the SNB and the Border Guard respectively, ceased to exist together with their “parent” magazines *Bezpečnost* and *Pohraničník – Stráž vlasti* in 1990.

Keywords: Czechoslovakia, Federal Ministry of the Interior (FMV), *normalisation*, *Signál*, *Bezpečnost*, *Pohraničník – Stráž vlasti* magazines

*Kolik tisíc hodin jsme proschůzovali naprosto zbytečně, jen proto, abychom si mohli udělat čárku, abychom včas odeslali hlášení v přesvědčení, že jej stejně nikdo nebude číst. My všichni jsme mávali Poučením z krizového vývoje ve straně a společnosti, ale žádné poučení jsme si do života nevzali. Strana má v současnosti milión sedm set tisíc členů, ale kolik z nich si bez uzardění může říct: Jsem komunista – a nestydím se za to!*¹ posteskl si tajemník redakce časopisu *Pohraničník – Stráž vlasti* kapitán Jozef Illiaš v úvodníku z 28. listopadu 1989. Podobně zdrcující sebekritika se na stránkách periodik řízených přímo Federálním ministerstvem vnitra ČSSR dosud nikdy neobjevila. Časopisy *Signál*, *Bezpečnost* a *Pohraničník – Stráž vlasti* naopak po celé období tzv. normalizace plnily úlohu významných popularizátorů československých státobezpečnostních složek a bezpečnostní politiky Komunistické strany Československa (KSČ).

Cílem této studie je podat zevrubný nástin obsahového, organizačního, personálního a ekonomického vývoje tří výše zmíněných časopisů. Jak se tato periodika dostala do působnosti FMV? Kdo byli jejich čtenáři a jak se v průběhu let měnilo jejich tematické zaměření? Kdo je vlastně řídil a rozhodoval o jejich obsahu? Byly resortní časopisy ekonomicky soběstačné, nebo musely být dotovány? Jaké byly jejich osudy po roce 1989? To jsou základní otázky, na které se autor této studie pokusí na následujících stránkách odpovědět.

Každému časopisu FMV je věnována jedna kapitola. V samostatných kapitolách jsou analyzovány také magazíny *Přílohové čtení Signálu*, *B-Bezpečnost* a *Stop hranice*. Jak jejich názvy napovídají, jednalo se o periodika připravovaná stejnými redakcemi jako „mateřské“ časopisy *Signál*, *Bezpečnost* a *Pohraničník – Stráž vlasti*. Odlišovala se především tím, že byla většinou zaměřena na poněkud jiný okruh čtenářů a vycházela v delších časových intervalech. Na začátek studie jsou zařazeny dvě kapitoly věnované vývoji propagačního aparátu Ministerstva vnitra (MV) ČSSR v letech 1966–1970. Právě v tomto období vzniklo několik, byť zatím nerealizovaných návrhů na založení časopisu, který měl být zaměřen nikoliv pouze na čtenáře z řad zaměstnanců resortu, jak bylo do té doby obvyklé, ale také na širokou veřejnost. Jsou zde zároveň nastíněny události, které po srpnu 1968 vedly k postupné „normalizaci“ propagačního aparátu FMV. Jedním z výsledků tohoto procesu bylo převedení vydavatelských práv k časopisu *Signál* na FMV v říjnu 1970.

Jedná se o téma, kterému v české historiografii dosud nebyla věnována příliš velká pozornost. Do kategorie základní literatury patří zejména texty Petra Cajthamla, především pak jeho studie z roku 2002 nazvaná *Polopravda a lži (Propaganda a dezinformace)*.

1 ILLIAŠ, Jozef: Začněme u sebe. *Pohraničník – Stráž vlasti*, 1989, roč. 34/37, č. 25, s. 1.

mace StB).² Vývojem nejen tištěných sdělovacích prostředků v období tzv. normalizace se zabývají příslušné kapitoly v monografiích *Dějiny českých médií 20. století*³ a *Dějiny českých médií*.⁴ Jediným periodikem FMV, které se někdy stalo předmětem systematického vědeckého výzkumu, je časopis *Signál*. V tomto ohledu je třeba zmínit zejména diplomovou práci Michala Janovského z roku 2006⁵ a bakalářskou práci Tomáše Nečesaného z roku 2016.⁶ Obě vznikly na Univerzitě Karlově. Topografií ministerstva vnitra včetně jeho propagačního aparátu je věnována kniha Prokopa Tomka *Estébáckou Prahou*.⁷ V neposlední řadě je třeba zmínit také studii Jiřího Štastného *Činné zálohy*, která pojednává o fenoménu příslušníků FMV „vysazených“ do civilních zaměstnání včetně pozic redaktorů v nejvýznamnějších sdělovacích prostředcích ČSSR.⁸

Základním zdrojem archivních pramenů k danému tématu je Archiv bezpečnostních složek, především pak následující fondy: IX. správa FMV (Správa pro politickovychovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV), Sekretariát ministra vnitra a Personální spisy ministerstva vnitra. Samostatné archivní fondy jednotlivých periodik se nedochovaly.

„Populární“ časopis MV: první nerealizované návrhy (1966–1968)

První návrh na založení časopisu, který měl být primárně určen čtenářům z řad širší veřejnosti, vznikl na ministerstvu vnitra v roce 1966. Jeho autorem byl major Ladislav Vandůrek, tehdejší redaktor informačního bulletinu MV. Jeho čtyřstránkový návrh opatřený několika přílohami obsahoval mimo jiné tuto stručnou charakteristiku chystaného periodika: *Nový časopis by značnou měrou napomáhal k popularizaci práce příslušníků MV a celého resortu i k řešení některých negativních jevů a problémů v naší společnosti. [...] Přitom by bylo nutné dodržovat zásadu, že časopis je určen pro širo-*

2 CAJTHAML, Petr: Polopravda a lži (Propaganda a dezinformace StB). In: BABKA, Lukáš – VEBER, Václav (eds.): *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*. Evropské hnutí v České republice – Univerzita Hradec Králové, Ústav filozofie a společenských věd v nakladatelství M & V, Hradec Králové 2002, s. 177–190.

3 KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha 2010, s. 203–254.

4 BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Grada, Praha 2011, s. 317–352.

5 JANOVSÝ, Michal: *Časopis Signál v letech 1965–1974* (diplomová práce). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, Praha 2006.

6 NEČESANÝ, Tomáš: *Vznik a vývoj časopisu Signál* (bakalářská práce). Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2016.

7 TOMEK, Prokop: *Estébáckou Prahou. Průvodce po pražských sídlech Státní bezpečnosti*. Academia, Praha 2013.

8 ŠTASTNÝ, Jiří: Činné zálohy. *Securitas Imperii*, 2003, č. 10, s. 195–233.

kou veřejnost, materiály v něm by musely být proto vhodně zpracovány přitažlivými novinářskými žánry (např. reportáže, komentáře, soudničky, fejetony, fotodokumentace apod.), které jsou z hlediska zájmů čtenářů nejoblíbenější.⁹ Major Vandůrek dále navrhoval, aby časopis připravovala třináctičlenná redakce ve spolupráci s desetičlennou redakční radou. Členy redakční rady měli být zástupci vybraných organizačních útvarů ministerstva vnitra (Hlavní správa VB, rozvědka, štáb civilní obrany atd.). Ve zvláštní příloze bylo předloženo také několik návrhů na název nového časopisu: *Socialistická bezpečnost*, *Zpravodaj SNB* a *Pozor STOP!*¹⁰

V červenci 1966 proběhla konzultace mezi zástupci ministerstva vnitra a tiskového oddělení ústředního výboru (ÚV) KSČ, která vyzněla ve prospěch připravovaného periodika.¹¹ Technická stránka projektu byla primárně řešena s Vydavatelstvím časopisů ministerstva národní obrany (MNO), které mělo mimo jiné zajistit také papír pro tisk, který byl v ČSSR dlouhodobě nedostatkovým zbožím.¹² Předpokládalo se, že nový časopis bude vycházet jednou za čtrnáct dní a bude mít poměrně velkorosý náklad 50 000 až 60 000 výtisků.¹³ Zde se nabízí srovnání s časopisy *Bezpečnost* a *Kriminalistika*, které v té době vydávala Hlavní správa Veřejné bezpečnosti (VB). Čtrnáctideník *Bezpečnost* vycházel v nákladu zhruba 22 500 výtisků, občasník *Kriminalistika* měl náklad přibližně 16 000 kusů. Oba časopisy byly ale primárně určeny pro vnitřní potřebu VB a čtenáři, kteří nebyli zaměstnanci ministerstva vnitra, se k nim dostali pouze výjimečně. *Bezpečnost* odebírali třeba příslušníci Pomocné stráže (PS) VB a některé národní výbory, *Kriminalistiku* četli kromě příslušníků VB také zaměstnanci ministerstva spravedlnosti.¹⁴

Návrh majora Vandůrka na vznik „populárního“ časopisu MV nakonec nebyl realizován. Proč tomu tak bylo, není z dochovaných archivních pramenů úplně zřejmé. Zásadním faktorem byl pravděpodobně čas. Podle původního návrhu měl časopis začít vycházet od ledna 1967. Registrace nového periodika, sestavení redakce a příprava prvního čísla byly úkoly, které se jistě nedaly zvládnout za půl roku. Původní projekt také vůbec neřešil otázku, jakému organizačnímu útvaru ministerstva by nový časopis měl být podřízen. Až do roku 1968 v podstatě neexistoval jednotný systém propagace

9 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV (dále jen IX. správa FMV), k. 73, inv. j. 465, předběžný návrh na vydávání časopisu ministerstva vnitra, 1966 (blíže nedatováno).

10 Tamtéž, návrhy na název nového časopisu (příloha č. 4), 1966 (blíže nedatováno).

11 Tamtéž, záznam o konzultaci na tiskovém oddělení ÚV KSČ z 26. 7. 1966.

12 Vydavatelství časopisů ministerstva národní obrany, které se specializovalo na literaturu s brannou a bezpečnostní tematikou, mnohokrát změnilo svůj název: Vydavatelství časopisů MNO (1956–1969), Vydavatelství Magnet (1969–1978), Vydavatelství Naše vojsko (1978–1991), Magnet-Press (1991–1997).

13 ABS, f. IX. správa FMV, k. 73, inv. j. 465, informace pro soudruha ministra k návrhu Vydavatelství časopisů MNO na vydávání časopisu MV pro veřejnost, 1966 (blíže nedatováno).

14 Tamtéž, předběžný návrh na vydávání časopisu ministerstva vnitra, 1966 (blíže nedatováno).

ministerstva vnitra. Jednotlivé složky resortu (VB, StB, civilní obrana atd.) svou propagační činnost a komunikaci se sdělovacími prostředky řešily do značné míry samostatně. Právě v době, kdy měl nový časopis vzniknout, probíhala v rámci MV intenzivní diskuze o tom, zda by tato agenda neměla být převedena pod jeden specializovaný útvar. Bylo připraveno dokonce několik reorganizačních návrhů, ale až do jara 1968 nebyl žádný z nich realizován. I kdyby tedy nový časopis ministerstva vnitra na přelomu let 1966 a 1967 opravdu vznikl, jeho organizační zařazení v rámci MV by bylo zcela jistě pouze dočasné.

Rychlý vývoj událostí si nakonec vynutil mnohem radikálnější změny v propagační činnosti MV, než se původně předpokládalo. Výrazně k tomu přispěly československé sdělovací prostředky, které na přelomu let 1967 a 1968 začaly kriticky a bez cenzury hodnotit činnost státobezpečnostních složek.¹⁵ Zvláště tvrdé kritice byla podrobena Státní bezpečnost a její činnost v 50. letech. Rozvolnění státního dohledu nad sdělovacími prostředky pro ministerstvo vnitra celkem logicky znamenalo nutnost věnovat mnohem větší pozornost sebe prezentaci a komunikaci s novináři. Nejvýraznějším symbolem „obrodného procesu“ na MV byl nový ministr Josef Pavel, který nastoupil do úřadu 8. dubna 1968. Čeští historici František Koudełka a Jiří Suk k tomu uvádějí: *Nový ministr věděl, že jeho resort se netěší přízni obyvatel. Věnoval proto mnoho úsilí tomu, aby seznámil veřejnost se „svými úmysly“ a získal její důvěru. Bezprostředně po nástupu do funkce poskytl desítky rozhovorů a prohlášení tisku, velký ohlas měla jeho vystoupení v televizi a rozhlasu. Získal důvěru novinářů i jejich čtenářů a posluchačů. Na začátku své ministerské kariéry člověk veřejnosti prakticky neznámý se v červenci 1968 ve výzkumu veřejného mínění dostal až na jedenácté místo v řadě politiků, k nimž měli českoslovenští občané největší důvěru.*¹⁶ První významnou organizační změnou v rámci propagačního aparátu MV, kterou přineslo Pražské jaro, bylo zřízení funkce tiskového tajemníka při sekretariátu ministra. Kapitán František Dubský, který vstoupil do služeb MV v roce 1965 a do uvedené funkce byl jmenován v březnu 1968, se rychle stal hlavním koordinátorem propagační činnosti ministerstva vnitra, sám často komunikoval se sdělovacími prostředky a také se podílel na přípravě veřejných vystoupení Josefa Pavla.

Právě v tomto období se znovu objevila myšlenka na založení časopisu, který by plnil funkci komunikačního „mostu“ mezi ministerstvem vnitra a československými občany. Autorem návrhu, který vznikl v květnu 1968 a byl adresován přímo ministru

15 Cenzura byla oficiálně zrušena zákonem č. 84/1968 Sb. ze dne 26. června 1968. Státní dohled nad tiskem a dalšími sdělovacími prostředky ale postrádal větší efektivitu již minimálně několik měsíců před tímto datem.

16 KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1996, s. 16.

Pavlovi, byl major Oldřich Hrubý z Kádrové správy MV. Zdůvodnění, proč by měl takový časopis vzniknout, plně odpovídalo situaci, v jaké se státobezpečnostní složky v období Pražského jara nacházely: *Široké masy našeho obyvatelstva nejsou [...] v potřebné míře informovány o práci našeho bezpečnostního aparátu, neznají jeho minulost, vývoj, současnou situaci ani jeho palčivé problémy [...]. Projevilo se to velmi markantně v uplynulých několika měsících, kdy se BEZPEČNOST jako taková dostala v důsledku minulých i některých současných nedostatků do palby ostré a mnohdy jednostranné i tendenční kritiky těch, kteří pomáhají vytvářet veřejné mínění. [...] Domnívám se, že nový politický týdeník by mohl být významným prostředkem spojujícím příslušníky BEZPEČNOSTI s celou naší společností a umožňujícím i vzájemnou konfrontaci stanovisek k různým závažným otázkám současnosti.*¹⁷

Major Hrubý dále navrhoval, aby byla redakce nového časopisu podřízena buď Hlavnímu výboru KSČ na ministerstvu vnitra, jehož byl členem, nebo právě vznikající tiskové skupině kapitána Dubského. Periodikum mělo vycházet pod názvem *Ochránce zákona* nebo *Strážce zákona*.¹⁸ Vedení ministerstva pravděpodobně vůbec nestihlo návrh majora Hrubého během léta roku 1968 projednat. Po zahájení sovětské okupace pak tento dokument zcela ztratil na relevanci. Posrpnové vedení ministerstva vnitra již mělo o komunikaci mezi státobezpečnostními složkami a občany zcela jiné představy než Josef Pavel nebo Oldřich Hrubý.

„Normalizace“ propagačního aparátu FMV

Situace na ministerstvu vnitra byla v prvních hodinách a dnech po vstupu armád Varšavské smlouvy do Československa velmi chaotická. Ačkoliv existovala relativně malá skupina těch, kdo s okupanty spolupracovali, naprostá většina zaměstnanců MV nadále plnila rozkazy legálního vedení resortu a nezapojila se do (dez)informační kampaně, která měla intervenci ospravedlnit jako nutný zásah proti „kontrarevoluci“. O to intenzivnější byla činnost sdělovacích prostředků řízených sovětskou KGB a východoněmeckou Stasi. Jednalo se především o „legendární“ drážďanskou vysílačku *Vltava* a sovětský časopis *Zprávy*.¹⁹ Dramatická doba výrazně ovlivnila také obsah periodik, která vycházela pro vnitřní potřebu ministerstva. Aktuální výtisk časopisu *Bezpečnost* byl stažen z distribu-

17 ABS, f. IX. správa FMV, k. 73, inv. j. 465, návrh na vydávání politického časopisu ministerstva vnitra, 10. 5. 1968.

18 Tamtéž.

19 Více k tématu BLAŽEK, Petr: Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In: VOLNÁ, Kateřina (ed.): *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník z mezinárodní konference pořádané v Praze ve dnech 7.-9. září 2008*. ÚSTR, Praha 2009, s. 199–217.

ce, neboť obsahoval rozhovor s náměstkem ministra Jánem Majerem, který vojenskou intervenci označil za okupaci a vyzval příslušníky VB, aby s cizími vojsky nespolupracovali.²⁰ Zcela opačné názorové zabarvení měl *Informační zpravodaj pracovníků čs. Státní bezpečnosti*, který vycházel od listopadu 1968 do února 1969. Tento časopis měl již zcela „normalizační“ charakter a ostře vystupoval proti veřejné kritice StB, která se tehdy stále ještě objevovala v oficiálních sdělovacích prostředcích.

Obnovení přísného státního dohledu nad sdělovacími prostředky předznamenal již tzv. moskevský protokol z konce srpna 1968. Československá politická reprezentace se v něm zavázala k přijetí nových zákonů regulujících činnost sdělovacích prostředků a k provedení razantních kádrových opatření. Sověti si zároveň vynutili i několik personálních změn ve vedení ministerstva vnitra. Josef Pavel rezignoval na funkci ministra k 31. srpnu 1968. Jeho nástupcem se stal dosavadní předseda Krajského národního výboru (KNV) Západočeského kraje Jan Pelnář, tedy funkcionář KSČ bez předchozích profesních vazeb na státobezpečnostní složky.

Propagačnímu aparátu MV se větší organizační a personální změny v prvních měsících po invazi vyhnuly. Největší organizační změna tak souvisela s federalizací ČSSR. Od 1. ledna 1969 mělo Československo celkem tři ministerstva vnitra: jedno federální a dvě republiková (české a slovenské). Všechna měla vlastní organizační útvary pověřené komunikací se sdělovacími prostředky a propagací. Ty měly spolu úzce spolupracovat a svou činnost navzájem koordinovat. Jak se později ukázalo, zdaleka ne vždy to ale fungovalo. Propagační aparát federálního ministerstva hrál v tomto systému od počátku jednoznačně dominantní roli. V čele tiskové skupiny, která byla od 1. února 1969 podřízena sekretariátu federálního ministra vnitra, nadále zůstával kapitán Dubský.

Na nejvyšší politické úrovni byl proces odklonu od Pražského jara směrem k tzv. normalizaci završen v dubnu 1969, kdy Alexandera Dubčeka na postu prvního tajemníka ÚV KSČ vystřídal Gustáv Husák. Ve stejné době kulminoval také proces „očišťování“ FMV od lidí spjatých s bývalým ministrem Pavlem a vůbec celým „obrodným procesem“. Tentokrát se čistky nevyhnuly ani tiskové skupině. František Dubský byl z funkce tiskového tajemníka odvolán k 1. květnu 1969. Nejprve byl přeložen na méně odpovědné pracovní místo a v roce 1970, krátce po svém vyloučení z KSČ, byl propuštěn ze služeb FMV.²¹ V čele tiskové skupiny pak stanul Jan Kovář. Jeho činnost v „krizovém období“ 1968–1969 nejlépe vystihuje podstatu změny, která s jeho příchodem do čela

20 SIVOŠ, Jerguš: Ján Majer (1923). In: KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 122.

21 ABS, f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 2262/28, František Dubský, návrh na propuštění ze služebního poměru příslušníka MV, 1. 9. 1970.

propagačního aparátu FMV nastala. Kovář, který po mnoho let pracoval na Hlavní správě tiskového dohledu, musel nejprve z ministerstva odejít, neboť Josef Pavel neprojevil o jeho další služby zájem. Krátce po srpnové okupaci se ale připojil ke skupině lidí, kteří aktivně spolupracovali se Sověty. Podílel se na rozšiřování různých, z pohledu tehdejšího československého práva ilegálních tiskovin včetně časopisu *Zprávy* a tzv. *Bílé knihy*. Toto jednoznačné přihlášení se ke „zdravému jádru“ KSČ mu umožnilo vrátit se již v prosinci 1968 na ministerstvo vnitra. Ani ne o půl roku později vedl tiskovou skupinu.²²

Druhým výrazným milníkem v historii propagačního aparátu FMV a vůbec celé posrpnové žurnalistiky se stal manifest *Slovo do vlastních řad*, který na své titulní straně otisklo *Rudé právo* 17. května 1969. Text tvrdě kritizoval novináře, kteří v roce 1968 stáli na pozicích „obrodného procesu“ a později veřejně projevili svůj nesouhlas se sovětskou okupací: *Pro sdělovací prostředky, aspoň pro jejich většinu, neexistovalo žádné nebezpečí zprava, existovalo pro ně pouze nebezpečí ze strany těch komunistů a socialisticky smýšlejících občanů, kteří se znepokojením sledovali rostoucí aktivizaci antisocialistických sil. [...] Hluboce se nás dotklo, že se na stránkách našeho tisku, v relacích rozhlasu a televize dostali ke slovu ti, kteří znevažovali přátelství se Sovětským svazem.*²³ Mezi signatáři manifestu bylo hned několik lidí, kteří působili (nebo brzy měli působit) ve službách FMV: Jan Zámyslický (redaktor *Bezpečnosti*), Juraj Menčík (tehdejší redaktor a budoucí šéfredaktor *Bezpečnosti*) a Stanislav Staněk (budoucí šéfredaktor *Signálu*).²⁴ Květen 1969 tak může být bez jakékoliv nadsázky označen za okamžik definitivního vítězství „normalizace“ v propagačním aparátu FMV.

Jan Kovář zůstal v čele různých organizačních útvarů, které řídily propagační činnost FMV, až do roku 1980. Petr Cajthaml v této souvislosti dokonce píše o „mediálním koncernu“ Jana Kováře, který ovlivňoval veškeré sdělovací prostředky, od tisku přes rozhlas a televizi až po natáčení seriálu *Třicet případů majora Zemana*.²⁵ Ministerstvo vnitra využilo rozsáhlých čistek v celostátních novinách a časopisech a navázalo spolupráci s personálně obměněnými redakcemi, zpočátku zejména s *Rudým právem*, *Květy*, *Tvorbou*, *Životem strany* a nově založeným politickým týdeníkem *Tribuna*. Novinářům z těchto periodik dodávalo vybrané materiály, na jejichž základě vznikaly texty zcela podle potřeb FMV a nového vedení KSČ.

22 Tamtéž, personální spis ev. 3910/27, Jan Kovář, doplněk k dotazníku MV, 3. 12. 1971.

23 FOJTÍK, Jan – STANO, Jiří: *Slovo do vlastních řad. Rudé právo*, 17. 5. 1969, s. 1–2.

24 Více k tématu KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*, s. 213–214.

25 CAJTHAML, Petr: *Polopravdy a lži*, s. 188.

Některé texty dokonce pocházely přímo z pera zaměstnanců FMV. Příkladem může být třeba „dokumentární reportáž“ *Rudého práva* s názvem *Neprošli...*, jež byla věnována nepokojům, které v srpnu 1969, tedy v době prvního výročí okupace, zasáhly celé tehdejší Československo. Protivládní demonstrace byly v této „reportáži“ interpretovány jako pokus o „kontrarevoluci“, který zorganizovaly západní zpravodajské služby. Jejich účastníci pak byli vylíčení jako společenská „spodina“ přímo řízená západními agenty. Oficiálními autory textu, který vyšel ve vysokém nákladu 400 000 kusů, byli Karel Janík a Ota Staník. Pod těmito pseudonymy se ale ve skutečnosti skrývali redaktor *Rudého práva* Stanislav Oborský a tiskový tajemník FMV Jan Kovář.²⁶

Resortní časopisy hrály v systému propagace FMV velmi specifickou roli, neboť byly nástrojem přímé komunikace směrem od státobezpečnostních složek k československým občanům. Jejich organizační podřízenost se v rámci aparátu FMV v letech 1970–1989 relativně často měnila. Časopisy *Signál* a *Bezpečnost* byly od svého převedení pod FMV až do roku 1977 podřízeny tiskovému odboru (vznikl v roce 1970 a navazoval na tiskové oddělení, resp. původní tiskovou skupinu) Sekretariátu FMV, který řídil již zmíněný Jan Kovář. Redakce časopisů *Pohraničnick* a *Stráž vlasti* v té době spadaly do působnosti Pohraniční stráže. V roce 1977 byla zřízena Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV (IX. správa FMV), jejíž organizační součástí byl také odbor sdělovacích prostředků, propagační a kulturně výchovný. Ten byl vytvořen z původního tiskového odboru a byly mu podřízeny všechny resortní časopisy včetně „sjednoceného“ *Pohraničnicka – Stráže vlasti*. V čele tohoto útvaru nadále zůstal Jan Kovář. Nový organizační řád IX. správy, který vstoupil v platnost na počátku roku 1981, převedl resortní periodika pod nově zřízený odbor sdělovacích prostředků (III. odbor). Tento stav vydržel poměrně dlouho, tedy až do další velké reorganizace ministerstva v roce 1988. IX. správa FMV zanikla a časopisy *Signál*, *Bezpečnost* a *Pohraničnick – Stráž vlasti* byly převedeny pod odbor analytiky a informací Vnitřní a organizační správy (VOS) FMV. Již v srpnu 1989 ale došlo k další, tentokrát již poslední „předlistopadové“ reorganizaci, na jejímž základě vznikl politický odbor FMV a jemu podřízené kulturně-propagační oddělení.

Výše popsany organizační vývoj vypadá na první pohled velmi složitě. Jak ale ukážou následující kapitoly, realita tak „dynamická“ nebyla. Způsoby práce jednotlivých redakcí se v období „normalizace“ měnily stejně pomalu jako jejich personální složení.

26 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra III. díl (dále jen A 2/3), inv. j. 233, informace o plnění plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za měsíc červenec a srpen 1969, 9. 9. 1969.

Signál

Historickým milníkem ve vývoji propagačního aparátu FMV se stal říjen 1970, kdy ministerstvo vnitra převzalo vydavatelská práva k týdeníku *Signál*. Časopis vznikl již v roce 1965 a původně plnil funkci „ústředního orgánu“ Svazu pro spolupráci s armádou (Svazarm). Navazoval na starší periodikum *Obránce vlasti*, které vycházelo v letech 1953–1964. Když postupně začalo ztrácet své původní čtenáře a vykazovalo stále horší hospodářské výsledky, rozhodl se jej Svazarm zrušit a nahradit novým magazínem.²⁷

Časopis *Signál* si v letech 1965–1968 poměrně rychle vybudoval pozici jednoho z nejpopulárnějších časopisů pro mládež. Jak ve své bakalářské práci uvádí Tomáš Nečesaný, kdyby tehdy existovalo v pravém slova smyslu konkurenční „mediální“ prostředí, *Signál* by jistě zdatně konkuroval třeba *Mladému světu*.²⁸ Redakci časopisu, která dlouhodobě sídlila v centru Prahy, v Jungmannově ulici č. 24, vedl zkušený slovenský novinář, politik a bývalý odbojář v jedné osobě Vlado (Vladimír) Kašpar.

Ačkoliv hlavním úkolem časopisu zůstávala branná výchova mládeže, jeho tematický rozsah byl mnohem pestřejší. Kromě textů zaměřených na vojenskou tematiku *Signál* pravidelně přinášel také články věnované sportu, mezinárodní politice, cestování, populární hudbě, světové literatuře, kinematografii nebo motorismu. Nechyběly dokonce ani komiks²⁹ na pokračování nebo fotografie spoře oděných (a občas i zcela neoblečených) modelek. Ve své době zkrátka *Signál* splňoval všechna kritéria pro to, aby zaujal mladé čtenáře, a také se mu to dařilo.

Tisk a distribuci *Signálu* zajišťovalo Vydavatelství časopisů MNO. Stejným způsobem, tedy na bázi spolupráce mezi Svazarmem a armádním vydavatelstvím, dříve probíhala i výroba *Obránce vlasti*. Týdenní náklad *Signálu* se ve druhé polovině 60. let pohyboval kolem 35 000 kusů, cena jednoho výtisku se držela na jedné koruně a dvaceti haléřích. Podle dochovaných dokumentů byl provoz časopisu dlouhodobě ziskový. Jeho atraktivitu pro mladé čtenáře nijak nesnižovala ani skutečnost, že obsahoval pouze černobílé fotografie. Tehdy se nejednalo o žádnou zvláštnost, nýbrž o normu. Barevná fotografie se stala nedílnou součástí československých obrázkových magazínů teprve v první polovině 70. let. Do té doby byly při výrobě *Signálu* používány pouze tři barvy: černá, bílá a jedna barva volitelná, která se v každém čísle měnila a sloužila ke zvýraznění loga časopisu a některých titulků.

27 Československý časopis *Signál* by neměl být zaměňován za stejnojmenný německý magazín, který byl v letech 1940–1945 tiskovým orgánem Wehrmachtu.

28 NEČESANÝ, Tomáš: *Vznik a vývoj časopisu Signál*, s. 6.

29 PROKŮPEK, Tomáš a kol.: *Dějiny československého komiksu 20. století*. Akropolis, Praha 2014, s. 498.

Osudovým milníkem v historii *Signálu* se stal rok 1968. Redakce časopisu se tehdy jednoznačně postavila na stranu proreformního proudu uvnitř KSČ a se zjevným nadšením přivítala výsledky lednového pléna ÚV KSČ, které z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ odvolalo Antonína Novotného a na jeho místo zvolilo Alexandra Dubčeka: [...] *role Československa, malé, vyspělé a demokratické socialistické země, může být v mezinárodním dělnickém hnutí významná. Rozdělení nejvyšších funkcí a zvolení soudruha Dubčeka je příkladem, jak vytvářet podmínky pro další proces demokratizace...*³⁰ Na této názorové pozici setrvala většina členů redakce po celé období Pražského jara a odpovídajícím způsobem reagovala i na srpnovou okupaci ČSSR. Není proto příliš překvapující, že následné „normalizační“ čistky dopadly právě na *Signál* zvláště tvrdě. Šéfredaktor Vlado Kašpar byl zařazen na neoficiální seznam „představitelů a exponentů pravice“ v armádě, což následně vedlo k jeho vyloučení z KSČ a propuštění z redakce. V letech 1969–1970 byl šéfredaktorem dosavadní Kašparův zástupce Oliver Trochta, ale i on byl brzy vyloučen z KSČ a přeřazen na méně odpovědnou pozici. Po skončení stranických prověrek zůstali v roce 1970 v redakci *Signálu* pouze dva členové KSČ: zástupkyně šéfredaktora Marie Kožnarová, která v letech 1970–1971 časopis dočasně řídila, a grafik Miroslav Houska. Této situace obratně využilo federální ministerstvo vnitra, které upustilo od původního záměru založit si svůj vlastní časopis a na podzim 1970 převzalo kádrově „očištěný“ *Signál*.

Týdeník *Signál* byl od října 1970 podřízen tiskovému odboru FMV. Pracovní pozice uvolněné v důsledku personálních čistek postupně zaplnili zaměstnanci ministerstva. Počet členů redakce se sice v následujících letech poměrně často měnil, ale většinou se pohyboval kolem dvaceti osob. Zhruba polovina z nich byla organizována v KSČ. Po profesní stránce se zaměstnanci redakce dělili na redaktory, fotografy, grafiky, techniky a administrativní pracovníky. Šéfredaktor, jeho zástupce a někteří další vedoucí pracovníci redakce zpravidla patřili do tzv. činné zálohy FMV. To znamenalo, že uzavřeli pracovní smlouvu s civilním zaměstnavatelem, kterým bylo v tomto případě Vydavatelství Magnet, ale zároveň nadále zůstávali příslušníky ministerstva vnitra. Jejich platové ohodnocení odpovídalo normám FMV, bylo tedy vyšší, než kdyby byli běžnými civilními zaměstnanci Magnetu. Příslušníci tzv. činné zálohy FMV byli v 70. a 80. letech neodmyslitelnou součástí téměř všech celostátních sdělovacích prostředků. Kromě tisku působili také v televizi a v rozhlase, kde vedli zvláštní redakce zaměřené na vysílání s brannou a bezpečnostní tematikou.³¹

30 REDAKCE: Do další etapy. *Signál*, 1968, roč. 4, č. 3, s. 1.

31 Více k tématu ŠTĀSTNÝ, Jiří: *Činné zálohy*, s. 195–233.

Prvním řádně jmenovaným šéfredaktorem *Signálu* z řad zaměstnanců FMV se v roce 1971 stal kapitán Miloslav Žarnovičan. Ačkoliv měl určité zkušenosti s prací v Československém rozhlasu, žádné tištěné periodikum dosud neřídil, což se dosti negativně projevilo na práci redakce, která právě v tomto období procházela zásadními personálními změnami. Již v roce 1972 musel Žarnovičan ze zdravotních důvodů ministerstvo vnitra opustit.³² Vedení *Signálu* na několik měsíců převzal tajemník redakce major Ladislav Vandůrek. Ten měl s prací v propagačním aparátu ministerstva vnitra, kde působil již od roku 1953, velmi bohaté zkušenosti. Řadu let byl redaktorem časopisu *Bezpečnost* a v roce 1966 vypracoval vůbec první návrh na vznik „populárního“ časopisu ministerstva vnitra (viz výše).³³ V 60. letech se jako spoluautor podílel na několika knihách věnovaných špionáži v období druhé světové války a v letech těsně poválečných. Žánrově se tyto publikace pohybují někde na pomezí mezi literaturou faktu a špionážním románem.³⁴

Zdaleka nejdéle sloužícím šéfredaktorem *Signálu* byl Stanislav Staněk, který časopis řídil v letech 1973–1985. Ačkoliv byl původním povoláním vyučený drogist, na rozdíl od svých předchůdců měl zkušenosti s vedením několika časopisů. V letech 1968–1970 byl šéfredaktorem *Národních výborů* a v letech 1970–1973 řídil týdeník *Československý rozhlas*. Užitečné zkušenosti jistě nasbíral i v letech 1966–1968, kdy pracoval na Hlavní správě tiskového dohledu a na Ústřední publikační správě. V „krizovém období“ 1968–1969 zastával jednoznačně „konzervativní“ a prosovětské názorové pozice, což mu umožnilo pokračovat v kariéře novináře i v období tzv. normalizace. Jako člen „pohovorové komise“ se aktivně podílel na personálních čistkách, které probíhaly na přelomu 60. a 70. let v Československém rozhlasu. Do služebního poměru FMV byl přijat až v roce 1973, tedy v souvislosti se svým nástupem do *Signálu*.³⁵

Posledním „normalizačním“ šéfredaktorem *Signálu* se v roce 1985 stal bývalý rozvědčík Pavel Minařík. Jeho životní osudy jsou širší veřejnosti dodnes poměrně dobře známy. V roce 1969 byl československou rozvědkou vysazen jako „emigrant“ do západního Německa, kde se mu brzy podařilo získat práci redaktora v Rádiu Svobodná Evropa. Západní tajné služby jeho pravé poslání nikdy neodhalily. Když se v roce 1976 vrátil do ČSSR, stal se bez nadsázky „celebritou“ prvního řádu nejen v Československu,

32 ABS, f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 2791/30, Miloslav Žarnovičan, pracovní-politická charakteristika, 24. 10. 1972.

33 Tamtéž, personální spis ev. č. 6037/22, Ladislav Vandůrek, kádrové vyhodnocení pro vojenskou správu, 1978 (blíže nedatováno).

34 KAUCKÝ, František – VANDŮREK, Ladislav: *Sítě tajné války*. Naše vojsko, Praha 1965; TITÍŽ: *Ve znamení trojzubce*. Naše vojsko, Praha 1965.

35 ABS, f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 3520/28, Stanislav Staněk, služební hodnocení, 10. 1. 1985.

ale v celém tehdejším sovětském bloku. Propagandistický význam jeho úspěšné mise byl mimořádný. Minaříkovy předpoklady pro práci v *Signálu* byly nezpochybnitelné. Kromě detailní znalosti práce státobezpečnostních složek měl i bohaté novinářské zkušenosti. Ty načerpal nejenom ve Svobodné Evropě, ale také v brněnském rozhlase, kde již v 60. letech pracoval jako hlasatel.³⁶ Sám navíc do *Signálu* často přispíval vlastními texty.

Ať už byl šéfredaktorem *Signálu* kdokoliv, vždy se jednalo o osobu, u které se sbíhaly různé podněty ovlivňující výslednou podobu časopisu. Pracovní plány *Signálu* schvaloval náčelník tiskového odboru FMV. Jeho šéfredaktor byl ale také pravidelným účastníkem porad šéfredaktorů nejvýznamnějších československých sdělovacích prostředků, kterou jednou za týden svolával tiskový odbor oddělení propagace a agitace ÚV KSČ. Právě na těchto poradách se rozhodovalo o tom, jaké bude aktuální tematické a ideologické zaměření *Signálu*.

Posláním časopisu je účinná propagace a popularizace bezpečnosti a branné politiky Komunistické strany Československa, tak zněl základní postulát ideově-politického programu *Signálu* od okamžiku, kdy byl převeden pod FMV.³⁷ Naplňování tohoto programu v praxi znamenalo vychovávat mladé čtenáře v duchu „socialistického vlastenectví“ a „proletářského internacionalismu“. Úkolem časopisu bylo *vhodnými a přitažlivými formami publicisticky popularizovat výsledky práce složek SNB v boji proti vnějším a vnitřním nepřátelům socialismu, proti rušitelům socialistického pořádku a pachatelům ostatní trestné činnosti, zejména z hlediska prevence vůči zločinnosti mládeže*.³⁸ V souladu s tímto zadáním prodělal *Signál* v první polovině 70. let řadu změn, které se týkaly jak jeho obsahu, tak grafické podoby. Ještě na konci 60. let měl pouze šestnáct stran s černobílými fotografiemi. V roce 1975 již dvojnásobný počet stran, polovina z nich byla barevných. Tuto grafickou podobu si *Signál* udržel až do roku 1989.

Zásadní proměnou prošel také obsah tohoto periodika. Jeho převedení pod FMV celkem logicky přineslo určitý odklon od vojenské tematiky a větší zaměření na práci Sboru národní bezpečnosti (SNB) a dalších složek ministerstva vnitra. Na stránkách *Signálu* se i nadále objevovaly rozhovory s populárními umělci, články věnované letectví, motorismu, sportu, historii nebo zahraniční politice. Součástí obsahu zůstaly také krátké detektivní povídky, které pocházely z pera domácích i zahraničních autorů. Mezi nové rubriky patřily třeba soudničky, móda nebo „filatelistické okénko“. Práce

36 Tamtéž, personální spis ev. č. 2523/45, Pavel Minařík, kádrová charakteristika, 5. 7. 1982.

37 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra V. díl (dále jen A 2/5), inv. j. 5, zpráva o časopisech „Signál“, „Stráž vlasti“ a „Pohraničník“, 12. 12. 1975.

38 Tamtéž.

zaměstnanců FMV byla čtenářům často přibližována formou různých reportáží, které vznikaly přímo „v terénu“, tedy třeba během návštěv redaktorů u jednotek Pohraniční stráže nebo členů Pomocné stráže VB. Výše nastíněné změny by se s trochou nadsázky daly popsat jako „konzervativní modernizace“. V 70. letech se na jedné straně výrazně zlepšila grafická úroveň časopisu a jeho obsah se stal pestřejším. Na druhé straně, „normalizační“ ideologické zaměření *Signálu* již nemělo vůbec nic společného s tím, jaké texty kdysi vznikly pod vedením šéfredaktora Kašpara. Stálým čtenářům *Signálu* jistě také neunikla skutečnost, že z jeho stránek v první polovině 70. let zcela zmizely fotografie spoře oděných modelek ve vyzývavých pózách. Jejich místo zaujaly nové rubriky *Federální kriminální ústředna pátrá* a *Televizní program*.

V politicko-ideologické oblasti pracovala redakce *Signálu* stejně jako celý propagační aparát FMV, tedy „systémem kampaní“. Ty byly buď dlouhodobě plánovány (výročí založení KSČ, výročí osvobození Československa Rudou armádou, výročí Velké říjnové socialistické revoluce /VŘSR/, sjezdy KSČ atd.), nebo vznikaly operativně, aby reagovaly na aktuální politické dění doma či ve světě. Součástí jedné takové kampaně byl seriál článků *Kdo je kdo*, který byl na stránkách *Signálu* otištěn na jaře 1977. Cílem kampaně bylo „seznámit“ čtenáře s vybranými signatáři *Prohlášení Charty 77*. Jako jeden příklad za všechny může posloužit článek *Kdo je MUDr. František Kriegel*, který vyšel ve druhém březnovém čísle *Signálu*. Celkové vyznění textu, který napsal Martin Hálek (pravděpodobně se jednalo o pseudonym externího autora), bylo neobyčejně útočné a spíše připomínalo žurnalistické počiny z počátku 50. let než text, jenž vznikl v době, kdy v Evropě ještě doznívalo období détente. Na první pohled zaujme silně antisemitský tón, který prostupuje celým textem („Žid z Polska“, „sionista“, „přítel Otty Šlinga“ atd.). Autor pro potřeby svého článku dokonce oprášil i takové pojmy jako „kosmopolita“ nebo „interbrigadista – trockista“. Neméně bizarně působí také jeho snaha přesvědčit čtenáře, že František Kriegel vlastně nikdy nebyl „opravdovým“ komunistou a ke straně se přidal až v roce 1945. Pomyslným vrcholem všeho zlého je pak obvinění Kriegela z nedostatku československého vlastenectví, neboť za druhé světové války jako lékař působil v Číně a ošetřoval zraněné čínské vojáky bojující proti Japonsku, místo toho, aby vstoupil do československé vojenské jednotky v SSSR. V závěru svého článku Martin Hálek k osobě Františka Kriegela dodává: *Má oficiální i tajné spojení na řadu emigrantů na Západě, kterým podával a podává zkreslené, nepravdivé, vymyšlené informace o poměrech v Československu. Vyžaduje od nich, aby svého vlivu a možností využili k protičeskoslovenským a protisocialistickým kampaním. Proto zákonitě skončil mezi hlavními představiteli protistátního a kontrarevolučního pamfletu „charta 77“, po boku pornografického exhibicionisty Ludvíka Vaculíka, milionářů Václava Havla a Pavla Kohouta, bohatého penzisty*

Františka Vodsloně a několika dalších.³⁹ Agresivní tón textu pramálo korespondoval s tím, že vyšel v čísle *Signálu*, jehož hlavním tématem byl Mezinárodní den žen (MDŽ) a na titulní straně měl usmívající se zpěvačku Hanu Zagorovou.

Bylo by však velkým omylem domnívat se, že *Signál* v letech 1970–1989 neprošel žádným vnitřním vývojem a byl stále stejně „normalizačně“ strnulý. Takové hodnocení rozhodně neplatí pro druhou polovinu 80. let. „Přestavba“ pronikla na stránky *Signálu* třeba v podobě poměrně vysokého počtu článků, které „přiměřenou“ formou tepaly různé nešvary snižující výkonnost československé ekonomiky. Typicky se jednalo třeba o nízkou pracovní morálku, šizení váhy v obchodech nebo lajdáctví dělníků pracujících ve stavebnictví. Neméně podstatným projevem „přestavby“ byl také větší prostor věnovaný západní populární kultuře. Pravidelný čtenář *Signálu* tak měl docela dobrý přehled o životě a nejnovějších uměleckých počinech Michaela Jacksona, Madonny nebo „londýnského heavymetalového souboru“ Iron Maiden.

Signál po celou dobu své existence vycházel jako týdeník. Občas se ale stalo, že redakce tuto tradiční periodicitu porušila a připravila zvláštní vydání. Důvody byly různé. V říjnu 1975 vzniklo speciální číslo věnované motoristům, které obsahovalo kompletní text nové vyhlášky o pravidlech silničního provozu. Ve své době se jistě jednalo o užitečnou pomůcku pro všechny řidiče. Spíše sběratelskou raritou bylo naopak španělské vydání *Signálu* z roku 1978. Celý jeho náklad čítající 50 000 výtisků byl nejprve exportován na Kubu a tam následně rozdělen mezi účastníky právě probíhajícího Světového festivalu mládeže a studentstva.⁴⁰

Pracovníci FMV sice připravovali obsah časopisu, ale samotné ministerstvo nedisponovalo dostatečným technickým zázemím pro jeho tisk a distribuci. Za tímto účelem byla již v roce 1970 uzavřena smlouva mezi FMV, MNO a Vydavatelstvím Magnet, které od roku 1978 neslo název Vydavatelství Naše vojsko. V první polovině 70. let se běžný týdenní náklad časopisu pohyboval kolem 150 000 výtisků. Po roce 1975 začal postupně stoupat, až na počátku 80. let překročil hranici 200 000 výtisků. Změny, které proběhly v roce 1975 (zdvojnásobení stránkového rozsahu a částečný přechod na barevný tisk), si vyžádaly také zvýšení prodejní ceny časopisu, která byla nově stanovena na 3 Kčs. Jednalo se ale o zdražení jednorázové a cena *Signálu* pak až do roku 1989 zůstala stále stejná. Přesto se dá z dochovaných archivních pramenů odvodit, že hospodaření časopisu bylo dlouhodobě ziskové.⁴¹

39 HÁLEK, Martin: Kdo je MUDr. František Kriegel. *Signál*, 1977, roč. 13, č. 10, s. 4.

40 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra IX. díl (dále jen A 2/9), inv. j. 159, zhodnocení časopisu *Signál* a návrhy na jeho zaměření na období do XVI. sjezdu KSČ, 19. 3. 1979.

41 Tamtéž.

Sídlo redakce *Signálu* se v letech 1970–1989 několikrát změnilo. Její zaměstnanci po převedení časopisu pod FMV opustili kanceláře v Jungmannově ulici a krátce pracovali v budově tiskárny Našeho vojska v Praze-Liboci. Dokumenty z druhé poloviny 70. let uvádějí jako sídlo redakce adresu Vlastina č. 710, Praha-Ruzyně. Dlouhodobé zázemí získal *Signál* teprve na počátku 80. let, kdy se přestěhoval do budovy v Hyberské ulici č. 7. Tento objekt, který je širší veřejnosti znám spíše pod svým tradičním názvem Lidový dům, tehdy patřil KSČ a kromě Muzea V. I. Lenina se v něm nacházely i kanceláře IX. správy FMV, pod kterou redakce *Signálu* v letech 1977–1988 patřila.⁴²

Poslední významná organizační změna v rámci redakce proběhla na přelomu let 1987/1988, kdy svou činnost zahájila její slovenská pobočka se sídlem v Bratislavě. Od ledna 1988 tak *Signál* vycházel ve dvou jazykových mutacích, české a slovenské. Obě verze se přitom od sebe po obsahové ani grafické stránce nijak výrazně nelišily. Nabízely stejné texty, které byly v závislosti na mateřském jazyce autora přeloženy do češtiny nebo do slovenštiny tak, aby mohly vzniknout dvě jazykově homogenní čísla stejného časopisu.

Po listopadu 1989 se redakce *Signálu* pokusila navázat na nejlepší éru časopisu z druhé poloviny 60. let. Přejít na „prorevoluční“ názorové pozice proběhl dokonce tak rychle, že s sebou přinesl i řadu lehce absurdních situací. Třeba páté číslo časopisu z konce ledna 1990 mělo na titulní straně fotografii Marty Kubišové s titulkem *Návrat umlčené hvězdy* a uvnitř velký rozhovor s bývalým mluvčím Charty 77 Jiřím Hájkem.⁴³ Přitom šéfredaktorem, který toto číslo připravil pro tisk, byl stále ještě Pavel Minařík. Ten byl z vedení redakce oficiálně odvolán teprve v únoru 1990.⁴⁴

Adaptace *Signálu* na nové společenské poměry se nezdařila. Nepomohl dokonce ani dočasný návrat bývalého šéfredaktora Kašpara, který po revoluci opět mohl vykonávat svou původní novinářskou profesi. V roce 1991 došlo k privatizaci Vydavatelství Naše vojsko, které již od roku 1990 používalo nový oficiální název Magnet-Press. Lepší hospodářské výsledky se ale nedostavily, spíše naopak. Vydavatelství postupně snižovalo počet vydávaných titulů, až v roce 1997 zcela zaniklo. Do kategorie „odepsaných“ titulů patřil i časopis *Signál*, jehož poslední číslo vyšlo v roce 1994.

42 TOMEK, Prokop: *Estébáckou Prahou*, s. 49–51.

43 ZVELEBIL, Jan: Cesta vpřed – k demokracii a odpovědnosti. *Signál*, 1990, roč. 26, č. 5, s. 6–7.

44 ABS, f. Osobní evidenční karty (OEK), osobní evidenční karta Pavla Minaříka.

Přílohové čtení Signálu

V roce 1977 začala redakce *Signálu* připravovat sešity detektivních příběhů nazvané *Přílohové čtení Signálu*. Původní koncept těchto sešitů byl vcelku jednoduchý. Byly stejně jako časopis *Signál* určeny pro širokou veřejnost, vycházely dvakrát ročně a obsahovaly krátké příběhy s detektivní zápletkou, které byly inspirovány skutečnými kriminálními případy. Proto také nesly podtitul „příběhy z archivů kriminální služby“. Do jednoho sešitu, který měl zpravidla něco kolem sto padesáti stran, se vešlo asi dvacet povídek. Náměty byly velmi různorodé a obsah jednotlivých sešitů byl vcelku věrným odrazem toho, jaké případy v té době Sbor národní bezpečnosti řešil. Co do počtu jednoznačně dominovaly příběhy, které se týkaly různých druhů majetkové a hospodářské trestné činnosti (rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, vykrádání bytů, vandalismus atd.). Čtenář také občas mohl nahlédnout do polosvěta veksláků, hazardních hráčů nebo fotbalových chuligánů. Častým námětem byla trestná činnost spadající do kategorie „kriminalita mládeže“. Nechyběly ale ani texty, které byly inspirovány skutečnými případy brutálních vražd nebo znásilnění.

Povídky psala poměrně pestrá směsice autorů. Patřili mezi ně třeba Jiří Margolius, Bohumil Lipert, Antonín Jirotko, Ivan Šafhauser nebo Jan Cimický. Jak tento krátký výčet napovídá, často se jednalo a zavedené spisovatele, kteří se populárním variantám detektivního žánru věnovali dlouhodobě. Zvláštností *Přílohového čtení Signálu* byly krátké dovětky, které byly připojeny za každým příběhem. Jejich autory byli zpravidla právníci nebo psychologové, kteří se v rozsahu jednoho či dvou odstavců pokusili z odborného hlediska shrnout a analyzovat právě uzavřený případ a vyvodit z něj morální ponaučení. Zde je jeden příklad za všechny. Povídka *S vlajkou v barvách klubu* z roku 1981, která pojednávala o potyčkách mezi fanoušky fotbalových klubů TJ Slavia Praha IPS a TJ Sparta Praha ČKD, byla zakončena následujícím dovětkem: *Snaha napadnout rozhodčího či hráče soupeře není bohužel na našich fotbalových stadionech řídkým zjevem. Smutné je, že agresivním jedincem se často nechají strhnout i jinak mírní a slušní lidé. Rozpálené hlavy často nevychladnou ani za branami stadionu. Střetnutí se zákonem je pak často nevyhnutelné. Pro fotbalové, hokejové i další příznivce tohoto typu v plné míře platí heslo „Fandi, ale zůstaň člověkem!“⁴⁵*

Až do poloviny 80. let *Přílohového čtení Signálu* jednoznačně dominovaly příběhy, jež bylo možné zařadit do kategorie „běžné“ kriminality, která většinou spadala do

45 LIPERT, Bohumil – HORČÁK, Pavel: *S vlajkou v barvách klubu. Přílohové čtení Signálu. 18. příběhů z archivů kriminální služby*, 1981, s. 36.

působnosti Veřejné bezpečnosti. Po nástupu Pavla Minaříka do čela redakce *Signálu* došlo ke dvěma zásadním změnám. *Přílohové čtení Signálu* vycházelo ve druhé polovině 80. let častěji (někdy až pětkrát za rok) a více se orientovalo na špionážní tematiku. Vedle „příběhů z archivů kriminální služby“ tak začaly vycházet také sešity s podtituly *Případy světové špionáže* nebo *Z archivů čs. rozvědky a kontrarozvědky*. Jejich hlavním tématem bylo odhalování „protičeskoslovenské“ činnosti západních zpravodajských služeb, zejména americké CIA a západoněmecké BND. Většinou se již nejednalo o soubory povídek od různých autorů, ale o sešity obsahující pouze jeden podrobně zpracovaný příběh. Příkladem může být třeba třetí číslo z roku 1988, jehož autorem byl Pavel Minařík. Neslo název *Alasca House*. Text měl československým čtenářům přiblížit osudy lidí, kteří po únoru 1948 odešli do emigrace a vstoupili do služeb západních zpravodajských služeb. Není příliš překvapující, že autor věnoval hlavní pozornost Rádiu Svobodná Evropa a osobě Pavla Tigrida. Docela „obratně“ se přitom vypořádal se skutečností, že řada pouňorových emigrantů patřila v období druhé světové války k významným osobnostem protinacistického odboje: *Není zbytečné vrátit se k tak často citované myšlence, že opakuje-li se historie, opakuje se zpravidla jako fraška [...] Pouňorová emigrace buržoazních politiků se s jejich exilem v době II. světové války shodovala v tom, že v obou případech opouštěli republiku vzápětí poté, co politicky zklamali, poté, co prohráli ve své vlastní profesi – v politice.*⁴⁶

Výroba a distribuce *Přílohového čtení Signálu* byla zajišťována stejným způsobem jako u „mateřského“ časopisu *Signál*, tedy prostřednictvím Vydavatelství Magnet (od roku 1978 Vydavatelství Naše vojsko). Cena jednoho výtisku se v letech 1977–1989 držela na devíti korunách a padesáti haléřích. FMV ani vydavatelství si nikdy nemusely stěžovat na problémy s odbytem, neboť magazín si ve své době získal řadu věrných čtenářů.

Přílohové čtení Signálu vycházelo až do roku 1991. Po listopadu 1989 sice zmizelo jeho dosavadní politické zaměření, ale jinak se toho mnoho nezměnilo. Kolektiv autorů, kteří detektivní povídky psali, zůstal v podstatě stejný. To samé se dá říci o grafické úpravě a stránkovém rozsahu magazínu. Obsah nadále připravovala redakce *Signálu*, výrobu a distribuci zajišťovalo vydavatelství Magnet-Press. Pro běžného čtenáře tak jedinou opravdu podstatnou změnou bylo obligátní porevoluční zdražení. Druhé číslo z roku 1991, které bylo zároveň číslem posledním, bylo u novinových stánků k dostání za 14 Kčs.

Vydavatelství Magnet-Press po zrušení *Přílohového čtení Signálu* začalo v roce 1991 vydávat novou edici *Krimi Signál*, která svou grafickou úpravou i obsahem velmi úzce navazovala na původní magazín. Když v roce 1997 vydavatelství Magnet-Press zaniklo,

46 MINAŘÍK, Pavel: *Alasca House. Přílohové čtení Signálu*, 1988, č. 3, s. 5–6.

edici převzala Pražská vydavatelská společnost. Sešity detektivních povídek s logem *Signálu* tak vycházejí dodnes.

Bezpečnost

Druhým periodikem, které bylo na počátku tzv. normalizace převedeno pod tiskový odbor FMV, byla *Bezpečnost*. Stalo se tak 1. ledna 1971. Tento původně „politicko-odborný“ časopis měl poměrně dlouhou tradici, neboť začal vycházet již v roce 1946. Mnohokrát změnil své tematické zaměření, náklad i periodicitu. V 60. letech měla *Bezpečnost* charakter periodika určeného pro vnitřní potřeby Veřejné bezpečnosti, Pomocné stráže VB a národních výborů. Veřejné bezpečnosti, přesněji řečeno Hlavní správě VB, byla podřízena také její redakce. O technické a materiální zabezpečení výroby časopisu se staralo Vydavatelství časopisů MNO.

V roce 1968 se redakce *Bezpečnosti* postavila na stranu „obrodného procesu“ a na proreformních názorových pozicích setrvala i po srpnové okupaci ČSSR. V návrhu na převedení časopisu pod tiskový odbor FMV, který federální ministr vnitra Radko Kaska schválil v roce 1970, je toto období charakterizováno následujícími slovy: *V letech 1968–1969 se časopis „Bezpečnost“ zcela zpronevěřil svému politickému poslání, stal se nástrojem protistranického centra na bývalé Hlavní správě VB a hrubě porušoval zásady novinářské etiky (sic).*⁴⁷ Radikální personální „očista“ časopisu proběhla ve druhé polovině roku 1969, kdy byl šéfredaktorem jmenován major Juraj Menčík. Změna politického zaměření *Bezpečnosti* se plně projevila již v létě 1969, kdy členové obměněné redakce prostřednictvím textu *Kontrarevolúcia neprešla a neprejde!* s nadšením kvitovali zásah bezpečnostních složek proti demonstracím, které na celém území Československa proběhly v souvislosti s prvním výročím srpnové okupace.⁴⁸ *Hlavním posláním časopisu „Bezpečnost“ je bezvýhradná podpora politické linie Komunistické strany Československa a její důsledné prosazování v podmínkách práce SNB,* tak zněl hlavní bod nové ideově-politické koncepce časopisu schválené vedením FMV v roce 1970.⁴⁹

Nejdůležitější změnou, která nastala po lednu 1971, bylo opuštění dosavadní takřka výlučné orientace na čtenáře z řad příslušníků VB. Čtrnáctideník *Bezpečnost* byl postupně přetvořen na časopis určený pro všechny zaměstnance FMV. V roce 1978 se jeho průměrný náklad pohyboval kolem 40 000 výtisků, což byl téměř dvojnásobek oproti stavu v roce 1971. Počet předplatitelů se v letech 1971–1978 také zdvojnásobil.

47 ABS, f. A 2/3, inv. j. 994, návrh na řešení časopisu „Bezpečnost“, 21. 9. 1970.

48 REDAKCE: *Kontrarevolúcia neprešla a neprejde!* *Bezpečnost*, 1969, roč. 16, č. 20, s. 2–11.

49 ABS, f. A 2/3, inv. j. 994, návrh na řešení časopisu „Bezpečnost“, 21. 9. 1970.

Významným mezníkem v historii *Bezpečnosti* se stal rok 1979, kdy došlo ke změně její periodicity. Od tohoto roku časopis vycházel jako týdeník. Co se naopak neměnilo, byl stránkový rozsah (dvanáct převážně černobílých stran) a cena 1,50 Kčs.⁵⁰ Hospodářské výsledky časopisu byly podle dochovaných dokumentů dosti nevyrovnané. Ještě v roce 1974 hospodařil s lehkou ztrátou, pak ale po několika let vykazoval zisk.⁵¹ Po přechodu na týdenní periodicitu a dalším navýšení nákladu (v roce 1983 až 100 000 výtisků) při nezměněné ceně bylo nutné časopis opět dotovat. Jelikož ale *Bezpečnost* nebyla určena pro tak široký okruh čtenářů jako *Signál* a v rámci propagačního aparátu FMV plnila jinou funkci, s její možnou ztrátovostí se předem počítalo.

I kdyby byla *Bezpečnost* volně dostupným časopisem podobně jako třeba *Signál*, mnoho čtenářů by si pravděpodobně nezískala. Jejím hlavním posláním byla „politická výchova“ příslušníků SNB. To se v praxi projevovalo především tím, že významnou část obsahu tvořily texty, jejichž autory byli různí vedoucí funkcionáři ÚV KSČ a představitelé FMV. Nedílnou součástí časopisu byly také komentáře k nově přijatým zákonům, různé statistiky týkající se kriminality a bezpečnosti silničního provozu nebo reportáže o činnosti státobezpečnostních složek v ostatních zemích sovětského bloku. Drobné odlehčení přinášely pouze krátké povídky ze života příslušníků VB a Pohraniční stráže, nenáročná kreslená vtipy a křížovky. Redakce měla poměrně rozvětvenou síť dopisovatelů z řad zaměstnanců FMV a kontakt se svými čtenáři udržovala také prostřednictvím pravidelně pořádaných soutěží. V roce 1977 třeba proběhla velká vědomostní soutěž *Rytíř revoluce*, do které se přihlásilo na 3 000 čtenářů, kteří odpovídali na různé náročné otázky týkající se života a díla Felixe Edmundoviče Dzeržinského. Podobné soutěže byly většinou součástí větších propagandistických kampaní, v tomto případě oslav stého výročí od narození zakladatele sovětské tajné policie Čeky.⁵²

Materiální a technické zajištění výroby *Bezpečnosti* bylo stejné jako v případě *Signálu* a probíhalo na základě smlouvy mezi FMV a Vydavatelstvím Magnet. Časopis se tiskl v tiskárně Našeho vojska v Praze-Liboci. Vycházel v česko-slovenské jazykové podobě, přijaté texty se tedy nepřekládaly a byly otištěny v původním znění.

Výše popsané změny v nákladu a periodicitě časopisu se nijak výrazně nepromítly do personálního složení redakce. Počet jejích zaměstnanců se v 70. a 80. letech pohyboval kolem dvanácti osob. Redakce *Bezpečnosti*, na rozdíl od redakce *Signálu*, v podstatě neměla v pravém slova smyslu civilní zaměstnance. Veškeré pracovní pozice od šéf-

50 ABS, f. A 2/9, inv. j. 58, přeregistrace časopisu *Bezpečnost* na ústřední týdeník FMV, 25. 5. 1978.

51 ABS, f. A 2/5, inv. j. 5, zpráva o časopisech „Signál“, „Stráž vlasti“ a „Pohraničník“, 12. 12. 1975.

52 ABS, f. A 2/9, inv. j. 12, vyhodnocení propagační a publikační činnosti za rok 1977 a plán na rok 1978, 23. 1. 1978.

redaktora přes redaktory a fotografy až po řidiče byly obsazeny zaměstnanci ministerstva vnitra, kteří měli odpovídající služební hodnosti. Jedinou opravdu významnou organizační změnou bylo založení čtyřčlenného slovenského oddělení redakce se sídlem v Bratislavě, ke kterému došlo v roce 1987. Oficiálním důvodem jejího zřízení bylo *prohloubení spolupráce Bezpečnosti se slovenskými resortními i územními stranickými a státními orgány*.⁵³

Za celé období normalizace (a přestavby) se v čele redakce vystřídali pouze dva šéfredaktori: Juraj Menčík a Otakar Hodek. Menčík pracoval v redakci *Bezpečnosti* již od svého nástupu do služebního poměru u SNB v roce 1956. Jak bylo uvedeno v jeho služebním hodnocení z roku 1971: *Jako komunista-redaktor „Bezpečnosti“ také v krizovém období 1968–1969 prokázal věrnost zásadám marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Aktivně vystupoval proti pravicově-opportunistickým silám na bývalé Hlavní správě VB a obhajoval vstup spojeneckých vojsk na naše území v srpnu 1968 jako internacionální pomoc*.⁵⁴ Funkce šéfredaktora se ujal 1. listopadu 1969 a setrval v ní až do 31. května 1986. Kromě žurnalistiky se Juraj Menčík věnoval také psaní detektivních románů. Jeho prvotina *Daň za omyl* vyšla v roce 1978 a jistě by se dala označit za minimálně stejně pozoruhodné „svědectví doby“ jako texty, které napsal pro časopis *Bezpečnost*. Děj románu se z větší části odehrává na Slovensku v „krizovém období let 1968–1969“. Příslušníci SNB tak kromě úkladné vraždy musí řešit také interní spory mezi „dubčekovci“ a „konzervativci“ a zároveň se vyrovnávat s kritikou své práce ze strany necenzurovaných sdělovacích prostředků. *Netahej mi obroďácký pitominy do práce a budeš mít ode mě pokoj. Já je nesnáším*, zlobí se hlavní hrdina románu, vyšetřovatel Duda na svého „proreformního“ kolegu kapitána Eleše. Následně dodává: *Čteš ty noviny, posloucháš rádio, koukáš na televizi? Kristepane, tak přece musíš vidět, jak nám novináři odštělujou příslušníky i celý složky Sboru*.⁵⁵ Asi není třeba dodávat, kdo byl postavou kladnou a kdo zápornou. Samotná zápleтка románu není v daném kontextu příliš překvapivá, neboť stopy vraha vedou do Západního Německa k emigrantům s fašistickou (ľudáckou) minulostí. Druhý Menčíkův román, *Záhadný kamión*, seznamuje čtenáře s prostředím organizovaného zločinu v mezinárodní kamionové dopravě. Vcelku zajímavým způsobem je zde vylíčena spolupráce mezi bezpečnostními složkami Slovenské socialistické republiky (SSR) a Maďarské lidové republiky (MLR).⁵⁶

53 ABS, f. IX. správa FMV, k. 42, inv. j. 205, Rozkaz náčelníka IX. správy č. 92/1987, zřízení slovenského oddělení redakce Bezpečnosti se sídlem v Bratislavě, 20. 11. 1987.

54 ABS, f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 4787/26, Juraj Menčík, služební hodnocení příslušníka Sboru národní bezpečnosti, 1971 (blíže nedatováno).

55 MENČÍK, Juraj: *Daň za omyl*. Naše vojsko, Praha 1978, s. 20.

56 TÝŽ: *Záhadný kamión*. Smena, Bratislava 1984.

Major Otakar Hodek, který redakci *Bezpečnosti* vedl v letech 1986–1990, byl o více než dvě dekády mladší než Juraj Menčík. Patřil tedy do generace příslušníků SNB, kteří se narodili až po druhé světové válce, prošli důkladnou teoretickou přípravou (studium v SSSR) a měli ve svém oboru rozmanité pracovní zkušenosti (*Pohraničník – Stráž vlasti, Rudé právo*).⁵⁷ Ve službách ministerstva vnitra zůstal i po roce 1989. Časopis *Bezpečnost* „přežil“ listopadovou revoluci pouze o pár měsíců. Zanikl na počátku roku 1990, kdy byl nahrazen novým čtrnáctidenníkem, který nesl název *Linka 158*.

B-Bezpečnost

V roce 1982 začala redakce *Bezpečnosti* připravovat také vlastní magazín. Ten byl na rozdíl od původního časopisu určen pro široký okruh čtenářů a vydavatelství Naše vojsko jej dodávalo do běžné distribuce. Hlavním cílem magazínu bylo čtenářsky atraktivním způsobem přiblížit československé veřejnosti práci státobezpečnostních složek ČSSR.

Magazín vycházel jednou za rok a na svých sto šedesáti stránkách nabízel poměrně pestrou směsicí literárních žánrů. Základním stavebním kamenem obsahu byly „reportáže z terénu“. Čtenáři se tak mohli dozvědět, jak vypadal běžný pracovní den člena dopravní hlídky VB, příslušníka Hradní stráže, celníka, pohraničníka nebo profesionálního potápěče ve službách SNB. Některé reportáže měly lehce investigativní charakter a upozorňovaly na různé nešvary typické pro tehdejší československou společnost. Třeba článek s názvem *Ve společném zájmu* z roku 1987 začíná následujícími slovy: *Když se řekne hospodářská trestná činnost, je v podstatě každému jasné, o co jde. Nenajde se snad člověk, který by ji slovně neodsoudil. Poněkud horší už je to s vlastním bojem proti ní. Už ne každý je ochoten včas upozornit na případy rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví. Někdy to vypadá, jako by i ono okřídlené rčení „co tě nepálí, nehas“, bylo vlastní i nejednomu vedoucímu pracovníkovi. Ti nepřijímají potřebná opatření, jež by, když už nezabránila, pak aspoň omezila tento druh trestné činnosti.*⁵⁸ Následovalo několik konkrétních příkladů, kdy se v různých podnicích za pomoci bdělých občanů a členů Pomocné stráže VB podařilo podobnou trestnou činnost odhalit a nahlásit příslušným státním orgánům.

Druhým pilířem magazínu byly krátké detektivní povídky inspirované skutečnými kriminálními případy. Jejich tematické rozpětí bylo velmi široké a do značné míry se podobalo textům z *Přílohového čtení Signálu*. Mezi lehce úsměvné příběhy z této kate-

57 ABS, f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 2350/49, Otakar Hodek, služební hodnocení, 14. 4. 1986.

58 Šifra šn: *Ve společném zájmu. B-87-Bezpečnost*, 1987, s. 31.

gorie patřila třeba povídka s názvem *CI-5 na severu Čech* z roku 1988, která pojednávala o tom, jak negativní vliv může mít na dospívající mládež ve své době nesmírně populární britský televizní seriál *Profesionálové*. Hlavní postavou povídky byl patnáctiletý Petr Berák z nejmenovaného severočeského okresního města, který si doma vyrobil průkaz „anglické kriminální policie“, ozbrojil se dřevěnou holí a „hlídkoval“ na místním sídlišti. Osoby, které dle jeho názoru rušily veřejný pořádek, trestal úderem do hlavy. Řada z nich skončila s vážným zraněním v nemocnici. Povídka končí zadržením samozvaného „kriminálního“ a následujícím konstatováním: *Okresní město na severu Čech se tedy nadále při boji se zločinem musí spolehnout na příslušníky SNB a jejich pomocníky z řad občanů. Bodie, Doyle ani Petr Berák tu zákon střežit nebudou.*⁵⁹

Poměrně významné místo náleželo také článkům, které se zabývaly kriminalitou na Západě, zejména pak v USA a v západním Německu. Stěžejními tématy byly nelegální obchod se zbraněmi, drogová problematika a prostituce, tedy fenomény, které v tehdejší Československu oficiálně neexistovaly nebo se vyskytovaly pouze v omezené míře. Pro úplnost je třeba dodat, že každé vydání magazínu *B-Bezpečnost* mělo ve svém závěru také několik stran věnovaných sportovním reportážím a křížovkám.

Grafická podoba magazínu se v průběhu let příliš neměnila. Obálka byla vždy barevná, fotografie a kresby uvnitř sešitu převážně černobílé. Redakce zveřejňovala texty v jejich původním znění, tedy v češtině i ve slovenštině. Cena jednoho výtisku byla 9,50 Kčs. Magazín zanikl společně s časopisem *Bezpečnost* na počátku roku 1990.

Pohraničník – Stráž vlasti

První číslo čtrnáctideníku *Pohraničník – Stráž vlasti* vyšlo v lednu 1979. Časopis vznikl sloučením dvou původně samostatných periodik *Stráž vlasti* a *Pohraničník*, která měla velmi podobné tematické zaměření a byla určena pro podobný okruh čtenářů.

Týdeník *Stráž vlasti* začal vycházet již v roce 1951.⁶⁰ Organizační podřízenost jeho redakce se v průběhu času měnila společně s organizační podřízeností Pohraniční stráže. V tomto ohledu došlo k poslední velké změně na počátku roku 1972, kdy byla Pohraniční stráž vyjmuta z působnosti ministerstva národní obrany a převedena pod Federální ministerstvo vnitra.⁶¹ Obsah, grafická podoba i stránkový rozsah časopisu se v průběhu let 1972–1978 poměrně často měnily. Některá čísla byla pojata velmi

59 Šifra nof: CI-5 na severu Čech. *B-88-Bezpečnost*, 1988, s. 57.

60 Pohraniční stráž vznikla na základě zákona č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic, přijatého Národním shromážděním 11. července 1951. Tento den pak byl každoročně slaven jako Den pohraniční stráže.

61 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 433, návrh na převod vydavatelského oprávnění časopisu „Stráž vlasti“ na federální ministerstvo vnitra, 18. 4. 1972.

velkoryse, měla barevnou obálku a někdy až 32 stran. Existovaly ale také trojbarevné exempláře o pouhých čtyřech stránkách. Náklad se pohyboval v širokém rozmezí od 11 000 do 30 000 výtisků. Tyto rozdíly byly primárně způsobeny tím, že každé číslo bylo určeno pro poněkud jiný okruh čtenářů. Základní cílovou skupinou zůstávala vojska FMV, přesněji řečeno pohraničníci. Časopis mívál ale také speciální přílohy určené pro pomocníky Pohraniční stráže (PPS) nebo pro pionýry z oddílů Mladých strážců hranic. Některá čísla proto obsahovala jen pár článků a černobílých fotografií, v jiných byl dostatek místa i pro dobrodružné povídky, kreslené vtipy, křížovky nebo hraničářskou poezii. Desetičlenná redakce časopisu nebyla původně podřízena tiskovému odboru sekretariátu FMV, nýbrž Hlavní správě Pohraniční stráže a ochrany státních hranic (HS PS OSH). Od roku 1977 patřila stejně jako *Signál* a *Bezpečnost* do působnosti IX. správy FMV. Funkci šéfredaktora vykonával v letech 1974–1978 major Otto Klikar, který později převzal také vedení redakce časopisu *Pohraničník – Stráž vlasti*.⁶²

Pohraničník měl původně ještě užší okruh čtenářů než *Stráž vlasti*. Do roku 1975 vycházel pouze jednou za dva měsíce a měl charakter „tajné tiskoviny“, která byla určena pro vybrané velitele Pohraniční stráže. Náklad činil pouze 1 000 přísně evidovaných výtisků. Od roku 1976 časopis vycházel jako měsíčník „politicko-odborného charakteru“ a byl distribuován nejen mezi vojáky PS, ale také mezi obyvatele příhraničních regionů. Náklad jednoho čísla, které mělo zpravidla 32 stran, většinou nepřekročil 10 000 výtisků. Redakci *Pohraničníka* vedl v letech 1973–1978 major Karel Koňák, který později ve funkci zástupce šéfredaktora přešel do redakce *Pohraničníka – Stráže vlasti*. Obě původní periodika měla společné materiálně-technické zázemí, které jim poskytovalo Vydavatelství Magnet.⁶³

Sloučení časopisů *Stráž vlasti* a *Pohraničník* se začalo připravovat již krátce po jejich převedení pod IX. správu FMV v roce 1977. Cílem bylo zefektivnit a samozřejmě i zlevnit propagační činnost FMV na úseku Pohraniční stráže. Nový čtrnáctideník *Pohraničník – Stráž vlasti* měl celkem 32 stran, které byly převážně černobílé. Titulní a zadní strana časopisu byly vždy barevné a často na nich byly různé panoramatické fotografie z československých pohraničních hor. Názvy jednotlivých rubrik se v průběhu času měnily, obsahová skladba časopisu ale zůstávala víceméně stejná. Reportáže z různých stranických schůzí, rozhovory s vybranými veliteli PS nebo krátké povídky s hraničářskou tematikou nechyběly v žádném čísle. Mezi tradiční rubriky patřily také reportáže ze života lidí v pohraničí, texty věnované historii PS, sport a listárna. Charak-

62 ABS, f. A 2/9, inv. j. 527, sloučení časopisů *Stráž vlasti* a *Pohraničník* a návrh na vydávání jednotného časopisu pro potřeby vojsk MV a orgány ochrany státních hranic, 21. 6. 1978.

63 Tamtéž.

teristickým znakem časopisu byl relativně vysoký počet textů přeložených z ruštiny. Jednalo se zejména o různé povídky a reportáže, které redakce přebírala ze sovětských vojenských periodik. Texty napsané v češtině nebo ve slovenštině byly většinou otištěny v původní jazykové verzi.

Spíše do kategorie veselých kuriozit patřila rubrika *Z mého archivu*, jejímž autorem byl populární komik Miloslav Šimek. Na přelomu 70. a 80. let se jednalo v podstatě o jediný „neideologický“ text, který se na stránkách *Pohraničníka – Stráže vlasti* pravidelně vyskytoval. Sám Šimek byl evidentně trochu v rozpacích, když měl v úvodu svého prvního příspěvku, který byl otištěn v lednu 1979, pokud možno věrohodnou formou demonstrovat svůj kladný vztah k Pohraniční stráž: *Musím rovnou říci, že jsem milovníkem přírody, zejména pohraničních hvozdů, které jsou vaším druhým domovem, a rád se jimi v létě toulám. A tak alespoň touto formou se budu moci do nich vracet i během roku.*⁶⁴

Opravdu revoluční obsahové změny nastaly až v posledních měsících před listopadem 1989, kdy na stránky *Pohraničníka – Stráže vlasti* pronikly i takové literární žánry, jako jsou recenze hudebních alb nebo seznamka.

Hospodaření časopisu bylo podle několika málo dochovaných dokumentů Vydavatelství Naše vojsko téměř vyrovnané, respektive lehce ztrátové, což vzhledem k omezenému okruhu čtenářů nebyl tak špatný výsledek. *Pohraničník – Stráž vlasti* si dlouhodobě udržoval stejný náklad (20 000 výtisků) i stejnou cenu (3,50 Kčs).⁶⁵

Dvanáctičlennou redakci, která sídlila na Praze 1 v Hyberské ulici č. 7, vedl v letech 1979–1988 major Otto Klikar. Ten byl nejenom zkušeným „resortním žurnalistou“, ale také bývalým vojákem Pohraniční stráže. V 60. letech pracoval u Státní bezpečnosti, kde se specializoval na „problematiku římskokatolické církve“. *V době vstupu spojeneckých vojsk na naše území stál pevně na pozicích proletářského internacionalismu. Navázal úzké kontakty s představiteli sovětských vojsk na území Prahy, se kterými udržoval přátelské vztahy*, je uvedeno v jeho kádrových materiálech z roku 1973.⁶⁶ Od roku 1970 byl redaktorem v Československém rozhlasu, kde se aktivně podílel na rozsáhlých personálních čistkách: *V rozhlasu pracoval jako člen pohovorové komise, má značný podíl na stranické očištění, za což byl vyznamenán medailí k 50. výročí založení KSČ.*⁶⁷ Do služeb Pohraniční stráže se vrátil v roce 1974, kdy se stal šéfredaktorem *Stráže vlasti*.

64 ŠIMEK, Miloslav: *Z mého archivu. Pohraničník – Stráž vlasti*, 1979, roč. 25/29, č. 1, s. 22.

65 ABS, f. IX. správa FMV, k. 45, inv. j. 221, úprava ceny za expediční práci – časopis *Pohraničník-Stráž vlasti*, 1979 (blíže nedatováno).

66 ABS, f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 3537/31, Otto Klikar, návrh na přemístění k HS PS OSH, 1973 (blíže nedatováno).

67 Tamtéž.

V letech 1988–1990 vedl redakci časopisu podplukovník Jiří Hlavatý. Také on měl dlouholeté zkušenosti se službou u Pohraniční stráže a toto prostředí znal dokonale.⁶⁸ Pod jeho vedením se ideologické zaměření časopisu až do listopadu 1989 nijak zásadně nezměnilo. Poslední číslo *Pohraničníka – Stráže vlasti* vyšlo na jaře 1990. Jenom o několik málo měsíců později zanikla i samotná Pohraniční stráž.

Stop hranice

Magazín *Stop hranice* vycházel jako příloha časopisu *Pohraničník – Stráž vlasti*. Obsah obou periodik tedy připravovala stejná redakce. *Stop hranice* byl ale na rozdíl od *Pohraničníka – Stráže vlasti* určen pro širokou veřejnost a Vydavatelství Naše vojsko ho dodávalo do běžné distribuce. Periodicita magazínu se ve druhé polovině 80. let ustálila na jednom čísle za rok a k dostání byl v novinových stáncích za 9 Kčs. Hlavním posláním magazínu byla popularizace práce československých pohraničnicků. V podstatě se tedy jednalo o pohraničnickou variantu „esenbáckého“ magazínu *B-Bezpečnost*.

Obsahová skladba magazínu se v průběhu času příliš neměnila. Na jeho zhruba sto šedesáti stranách jednoznačně dominovaly reportáže a povídky ze života československých a sovětských pohraničnicků a celníků. *Dovolená v zahraničí může sloužit k odpočinku, ale i ke snahám o kšeftaření. Tak si to aspoň představoval jeden z našich občanů, který se vracel z Rakouska. Vypadal důvěryhodně, ale ani sebemenší nervozita se nadá utajit. Stačilo proměřit přívěsný vozík, aby byla odhalena její příčina – úkryt a v něm pětadvacet tlačítkových telefonních přístrojů, několik desítek kalkulaček, přehrávač, autorádia a další atraktivní elektronické výrobky.*⁶⁹ Tak nějak vypadala typická příhoda ze života celníků na přechodu Hatě, jak ji v roce 1988 zachytil v jedné ze svých reportáží Karel Koňák. Nutno dodat, že pašování čehokoliv od výpočetní techniky přes protitátní tiskoviny až po pornografii bylo centrálním motivem většiny podobných reportáží z prostředí hraničních přechodů. V magazínu se ale vyskytovaly i mnohem dobrodružnější a napínavější příběhy, které se často vracely do období na přelomu 40. a 50. let nebo do doby druhé světové války.

Stejně jako v případě časopisu *Pohraničník – Stráž vlasti*, také zde se v hojné míře objevovaly texty přeložené z ruštiny, které redakce pravidelně přebírala z „bratrských“ sovětských periodik. Nezanedbatelný prostor náležel také článkům, které informovaly československé čtenáře o temných stránkách života na Západě. V souladu s tematic-

68 ABS, f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 2154/43, Jiří Hlavatý, služební hodnocení, 1989 (blíže nedatováno).

69 KOŇÁK, Karel: Jezdí tudy celý svět. *Stop hranice*, 1988, s. 32.

kým zaměřením magazínu se často jednalo o texty věnované pašování drog a dalším typicky „západním“ druhům organizovaného zločinu. Nechyběly ale ani zostra vedené polemiky na téma definice a dodržování lidských práv. Při jednání generálního tajemníka ÚV KSSS Michaila Gorbačova a amerického prezidenta Ronalda Reagana se mimo jiné hovořilo o problémech lidských práv. Západní země na toto oblíbené téma pořádají ve svých sdělovacích prostředcích doslova slovní cvičení. Zatímco lidé v kapitalistických zemích mají problémy uspokojit své základní potřeby, protože nemají práci, zatímco mládeži chybí dostatek učebních míst a lidé s pokrokovým zaměřením jsou nuceni odcházet ze státních služeb, západní politikové a novináři vystupují na kazatelnu, aby radili socialistickým zemím, jak mohou realizovat lidská práva svých občanů, napsal neznámý autor pro magazín *Stop hranice* v roce 1988.⁷⁰

Poslední číslo magazínu vyšlo v roce 1990 a *Stop hranice* tak zanikl společně se svým „mateřským“ časopisem *Pohraničník – Stráž vlasti*.

Závěr

Časopisy *Signál*, *Bezpečnost* a *Pohraničník – Stráž vlasti* byly v období tzv. normalizace jedním z nejučinnějších nástrojů propagace státobezpečnostních složek ČSSR a bezpečnostní politiky KSČ. Federální ministerstvo vnitra se jejich prostřednictvím snažilo působit především na mladé čtenáře. Proto tato periodika programově spojovala politickou výchovu s „ideologicky nezávadnou“ zábavou.

Ačkoli ve druhé polovině 60. let vzniklo hned několik návrhů na založení vlastního „populárního“ časopisu ministerstva vnitra, nakonec se vedení resortu vydalo cestou přebírání vydavatelských práv k již existujícím periodikům. Zpravidla se jednalo o časopisy, jejichž redakce se v letech 1968–1969 postavily na stranu „obrodného procesu“. Na počátku normalizace v nich nejprve proběhly důkladné personální čistky a následně byly převedeny pod FMV, které na uvolněná pracovní místa dosadilo své vlastní spolehlivé lidi. Přesně takový byl osud *Signálu*, prvního časopisu, který byl v říjnu 1970 převeden ze Svazarmu na tiskový odbor FMV. V roce 1971 byl pod stejný odbor převeden také časopis *Bezpečnost*, jehož redakce byla původně podřízena Hlavní správě VB. *Pohraničník – Stráž vlasti* vznikl teprve na počátku roku 1979 sloučením časopisů *Pohraničník* a *Stráž vlasti*, které dříve patřily pod Pohraniční stráž. Všechna tato periodika prošla v průběhu 70. let procesem, který by se dal nazvat „konzervativní modernizací“. Zlepšila se jejich grafická úprava, přibýlo barevných fotografií, zvyšoval se náklad

70 Šifra kl: Poslední den. *Stop hranice*, 1988, s. 104.

i stránkový rozsah, po ideologické stránce ale byly uniformě „normalizační“. U většiny z nich došlo k výraznějším obsahovým změnám teprve v období tzv. přestavby ve druhé polovině 80. let.

Vedoucími redaktory byly v průběhu 70. a 80. let pouze politicky naprosto spolehliví zaměstnanci FMV, kteří „neselhali“ v „krizovém období“ let 1968–1969. Většina z nich ve svém profesním životě spojovala službu v ozbrojených složkách s žurnalistickou činností. Někteří se dokonce vydali na spisovatelskou dráhu.

Do dnešní doby se dochovalo velmi málo dokumentů, které by mohly být základem pro opravdu komplexní hodnocení ekonomických výsledků časopisů FMV. Dlouhodobě ziskovým byl týdeník *Signál*. Dá se předpokládat, že „výdělečným projektem“ bylo také *Přílohové čtení Signálu*. Magazín cílil na podobný okruh čtenářů a dokázal si mezi nimi vybudovat značnou popularitu. Dochované archivní prameny naznačují, že časopisy *Bezpečnost* a *Pohraničník – Stráž vlasti* musely být po větší část své existence dotovány. Jelikož ale byly určeny pro menší okruh čtenářů než *Signál*, s určitou ztrátovostí se předem počítalo a evidentně nebyla považována za zásadní problém. Charakteristickým znakem periodik FMV byla dlouhodobá stabilita cen, za které se prodávaly. Bylo zcela běžné, že u některých časopisů zůstávala stejná i více než deset let.

Periodika *Bezpečnost*, *B-Bezpečnost*, *Pohraničník – Stráž vlasti* a *Stop hranice* zanikla již v roce 1990. Adaptace na nové společenské poměry se příliš nezdařila ani *Signálu*, který vycházel v privatizovaném vydavatelství Magnet-Press do roku 1994. Pouze sešity detektivních příběhů *Krimi Signál*, které po obsahové i grafické stránce velmi úzce navazují na původní *Přílohové čtení Signálu*, vycházejí dodnes.

MILÍ ČTENÁŘI!

Jistě pochopíte, že v zájmu co nejrychlejšího odchodu neinvitovaných návštěvníků z naší vlasti bude k vám i náš časopis promlouvat poněkud zastřeným hlasem. Zůstaneme však věrni velké pravdivé cestě k humanistickému socialismu, kterou jsme hájili od prvního čísla Signálu, především pak od letošního ledna a zejména ve chvíli nejtěžší – v osudném srpnovém týdnu.

Podle vývoje situace a pokud nám to bude umožněno, chceme i nadále sloužit tomu géniu našich národů, který přímo ohromil celý svět svou odvahou a rozhodností, hodnou potomků Žižky a Jánošíka. Budeme s vámi, pokud se od nás nebude žádat, abychom psali, že černé je bílé a naopak.

Děkujeme všem čtenářům i příznivcům za podporu; a především všem těm, kteří nám ve dnech apokalypsy pomáhali. **REDAKCE**

Odvážná slova i obavy z věcí příštích. Poselství redakce *Signálu* čtenářům z 6. září 1968.

Repro: Signál, 1968, roč. 4, č. 35, s. 1

Léto a vědomostní soutěž k televiznímu seriálu *Třicet případů majora Zemana*.

Titulní strana časopisu *Signál* z června 1977.

Repro: *Signál*, 1977, roč. 13, č. 26

**nečekám
na zelenou,
čekám na**

Signál

SIGNÁL = 32 stran

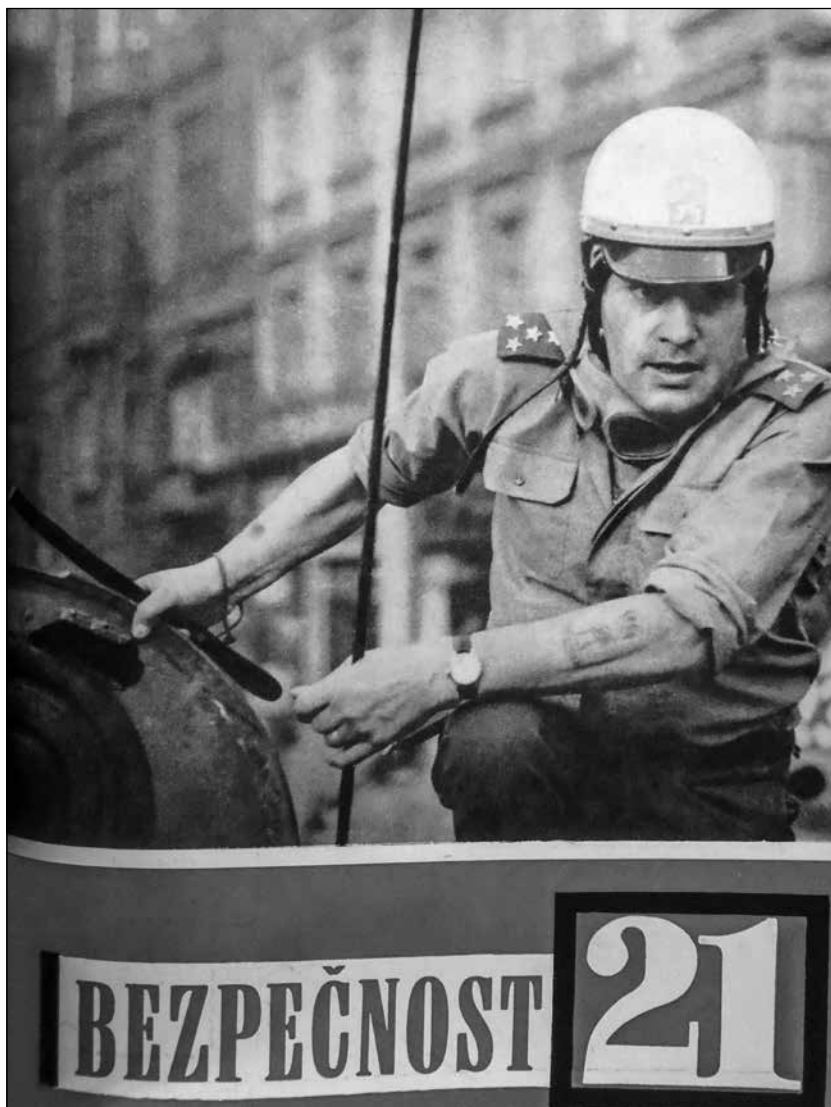
**INFORMACE, REPORTÁŽE, ZAJÍMAVOSTI, POVÍDKY, KRIMINÁLNÍ
PŘÍBĚHY, SPORT A MOTORISMUS**

SIGNÁL JE BAREVNÝ OBRÁZKOVÝ TÝDENÍK PRO KAŽDÉHO

Reklama na časopis *Signál* z roku 1981

Repro: 18. příběhů z archivů kriminální služby. Naše vojsko, Praha 1981

Titulní strana časopisu *Bezpečnost* s fotografií pořízenou během nepokojů v ulicích Prahy v srpnu 1969

Repro: Bezpečnost, 1969, roč. 16, č. 21

Titulní strana časopisu *Pohraničník - Stráž vlasti* z roku 1979

Repro: *Pohraničník - Stráž vlasti*, 1979, roč. 1, č. 5

Titulní strana magazínu *Stop hranice*, vycházejícího jako příloha časopisu *Pohraničník – Stráž vlasti*

Repro: *Stop hranice*, 1988

Humor na stránkách časopisu *Stráž vlasti* (scénka oživování doktora Mráčka z filmu *Jak utopit dr. Mráčka aneb Konec vodníků v Čechách*)

Repro: *Stráž vlasti*, 1978, roč. 28, č. 51-52, s. 5

Shora zleva: Pavel Minařík, šéfredaktor *Signálu* v letech 1985–1990, Otto Klikar, šéfredaktor *Pohraničníka – Stráže vlasti* v letech 1979–1988, a Juraj Menčík, šéfredaktor *Bezpečnosti* v letech 1969–1986.

Zdroj: 3x ABS, f. Osobní evidenční karty, osobní evidenční karta Pavla Minaříka a osobní evidenční karta Juraje Menčíka a f. Personální spisy ministerstva vnitra, personální spis ev. č. 3537/31, Otto Klikar

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek

- f. Osobní evidenční karty (OEK)
- f. Personální spisy ministerstva vnitra
- f. Sekretariát ministra vnitra III. díl (A 2/3)
- f. Sekretariát ministra vnitra V. díl (A 2/5)
- f. Sekretariát ministra vnitra IX. díl (A 2/9)
- f. Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV (IX. správa FMV)

Literatura

- BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Grada, Praha 2011
- BLAŽEK, Petr: Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In: VOLNÁ, Kateřina (ed.): *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník z mezinárodní konference pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008*. ÚSTR, Praha 2009, s. 199–217
- CAJTHAML, Petr: Polopravda a lži (Propaganda a dezinformace StB). In: BABKA, Lukáš – VEBER, Václav (eds.): *Za svobodu a demokracii III: třetí (protikomunistický) odboj*. Evropské hnutí v České republice – Univerzita Hradec Králové, Ústav filozofie a společenských věd v nakladatelství M & V, Hradec Králové 2002, s. 177–190
- FOJTÍK, Jan – STANO, Jiří: Slovo do vlastních řad. *Rudé právo*, 17. 5. 1969, s. 1–2
- HÁLEK, Martin: Kdo je MUDr. František Kriegel. *Signál*, 1977, roč. 13, č. 10, s. 4
- ILLIAŠ, Jozef: Začneme u sebe. *Pohraničník – Stráž vlasti*, 1989, roč. 34/37, č. 25, s. 1
- JANOVSKÝ, Michal: *Časopis Signál v letech 1965–1974* (diplomová práce). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, Praha 2006
- KAUCKÝ, František – VANDŮREK, Ladislav: *Sítě tajné války*. Naše vojsko, Praha 1965
- KAUCKÝ, František – VANDŮREK, Ladislav: *Ve znamení trojzubce*. Naše vojsko, Praha 1965
- KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha 2010

- KOŇÁK, Karel: Jezdí tudy celý svět. *Stop hranice*, 1988, s. 30–34
- KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1996
- LIPERT, Bohumil – HORČÁK, Pavel: S vlajkou v barvách klubu. *Přílohové čtení Signálu. 18. příběhů z archivů kriminální služby*, 1981, s. 33–36
- MENČÍK, Juraj: *Daň za omyl*. Naše vojsko, Praha 1978
- MENČÍK, Juraj: *Záhadný kamión*. Smena, Bratislava 1984
- MINAŘÍK, Pavel: Alasca House. *Přílohové čtení Signálu*, 1988
- NEČESANÝ, Tomáš: *Vznik a vývoj časopisu Signál* (bakalářská práce). Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2016
- PROKŮPEK, Tomáš a kol.: *Dějiny československého komiksu 20. století*. Akropolis, Praha 2014
- REDAKCE: Do další etapy. *Signál*, 1968, roč. 4, č. 3, s. 1
- REDAKCE: Kontrarevolúcia neprešla a neprejde! *Bezpečnosť*, 1969, roč. 16, č. 20, s. 2–11
- SIVOŠ, Jerguš: Ján Majer (1923). In: KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 122
- Šifra kl: Poslední den. *Stop hranice*, 1988, s. 104–107
- Šifra nof: CI-5 na severu Čech. *B-88-Bezpečnosť*, 1988, s. 55–57
- Šifra šn: Ve společném zájmu. *B-87-Bezpečnosť*, 1987, s. 30–34
- ŠIMEK, Miloslav: Z mého archivu. *Pohraničník – Stráž vlasti*, 1979, roč. 25/29, č. 1, s. 22–23
- ŠŤASTNÝ, Jiří: Činné zálohy. *Securitas Imperii*, 2003, č. 10, s. 195–233
- TOMEK, Prokop: *Estébáckou Prahou. Průvodce po pražských sídlech Státní bezpečnosti*. Academia, Praha 2013
- ZVELEBIL, Jan: Cesta vpřed – k demokracii a odpovědnosti. *Signál*, 1990, roč. 26, č. 5, s. 6–7